

סיכום שנת 2025

ARAVA INSTITUTE
מכון הערבה
معهد وادي عربة

במכון הערבה

סיכום שנת 2025 במכון הערבה

חברות וחברים יקרים,

בשנה נוספת של אלימות מתמשכת ואי-ודאות גוברת באזורנו, המשכנו במכון הערבה ללימודי הסביבה לפעול בעקביות לקידום שיתופי פעולה סביבתיים מתוך אמונה שהם מהווים בסיס לחוסן ולשלום אזורי. בשנת 2025 המשכנו לחבר בין ישראלים, פלסטינים, ירדנים ושותפים בינלאומיים, כדי להתמודד יחד עם אתגרים משותפים בתחומי המים, אנרגיה, ביטחון תזונתי ושינויי האקלים.

בשנה החולפת העמקנו את הקשר בין דיאלוג לשיתוף פעולה סביבתי, והראינו שוב כי שיתופי פעולה חוצי-גבולות יכולים לייצר אימפקט מעשי ומדיד גם בזמנים שבריריים – באמצעות דיפלומטיה סביבתית יישומית, כנסים מקצועיים אזוריים ויוזמות בשטח.

תוכניות הלימודים, ההתמחויות והמחקר היישומי שלנו המשיכו להכשיר את הדור הבא של מנהיגות ומנהיגים סביבתיים, לצד קידום פתרונות מעשיים – הטמעת מערכות אנרגיה מתחדשת, עידוד שימוש חוזר בשפכים, פיתוח טכנולוגיות לחקלאות מדברית ושימור המגוון הביולוגי. פתרונות אלה, שפותחו מתוך הקשר אזורי, עשויים לתת מענה גם לאתגרי האקלים ברמה הגלובלית. מכלול העשייה הזו משקף את אמונתנו כי פיתוח בר-קיימא ושיתוף פעולה אזורי יכולים, ואף חייבים, ללכת יד ביד.

אנו מודים לכם מעומק הלב על התמיכה והשותפות ארוכת השנים. בעזרתכם, נמשיך להפוך את האתגרים הסביבתיים שעומדים בפני יושבות ויושבי הארץ והאזור להזדמנויות לשיתוף פעולה, לחדשנות ולעתיד בר-קיימא, צודק ושקט יותר כולנו.

- ד"ר טארק אבו חאמד
מנכ"ל מכון הערבה

השנה החולפת בראשי פרקים

על אף אתגרי המלחמה המתמשכים, המשכנו בשנת 2025 במכון הערבה ללימודי הסביבה לחבר בין ישראלים, פלסטינים, ירדנים ואנשים מרחבי העולם הבוחרים לפעול יחד לקידום עתיד בר-קיימא, שקט וצודק יותר באזור. קיבלנו בברכה סטודנטים ומתמחים לתוכניות המגוונות שלנו, ופעלנו יחד ליצירת השפעה ממשית - תוך הדגמה בפועל של כוחה של הגישה העומדת בלב פעילות המכון.

קיימות בפעולה: צוות המכון, הסטודנטים, המתמחים והארגונים השותפים שלנו פעלו להתקנת מערכות לאספקת מים, תברואה ושירותי היגיינה בקרב קהילות רבות באזורנו. מערכות אלה מספקות מענה לסוגיות חיוניות כמו ניהול משק המים, בריאות הציבור וביטחון תזונתי, ובמקביל מקדמות אורח חיים בר-קיימא וכלכלה מעגלית.

תוכניות לימודים והתמחויות: קמפוס המכון קיבל לשורותיו סטודנטים ומתמחים מרחבי העולם שחיו ולמדו בו יחד, על רקע מציאות של אי-ודאות עמוקה. יותר ממחצית מהסטודנטיות והסטודנטים בשנת 2025 בחרו להישאר במכון לסמסטר נוסף.

רשת הבוגרות והבוגרים: לראשונה מאז אוקטובר 2023 הצלחנו לקיים מפגשי בוגרים – הן במזרח התיכון והן בצפון אמריקה – צעד שסייע להמשיך ולטפח את מאמצי בניית הגשרים הייחודיים של המכון.

שיתוף פעולה אזורי: בשנה החולפת אירחנו כנסים אקדמיים בקפריסין ובאתונה שחיברו בין מומחי סביבה ישראלים, פלסטינים, ירדנים, מרוקאים ואירופאים במטרה לחלוק ידע ולדון בפתרונות פוטנציאליים לאתגרי מים, אנרגיה, ביטחון תזונתי ושינויי אקלים.

שיתוף פעולה בינלאומי: המכון שב לקיים את קורס הפיתוח הבינלאומי דרך מש"ב (סוכנות הסיוע הלאומית של ישראל), לראשונה מאז מגפת הקורונה.

שימור שותפויות פלסטיניות-ישראליות: באמצעות תוכניות מחקר אקדמיות ויוזמות בשטח, הצלחנו לשמר את כלל השותפויות הישראליות-פלסטיניות שלנו מאז ה-7 באוקטובר. שיתוף הפעולה עם הארגון הפלסטיני דאמור לפיתוח קהילתי נותר איתן באמצעות יוזמת Jumpstarting Hope in Gaza ויוזמות נוספות, התומכות בסיוע הומניטרי-סביבתי לעקורים במחנות פליטים בעזה.

תוכניות לימודים והתמחויות

לימודים אקדמיים והתמחויות

במהלך השנה קלטנו לתוכנית האקדמית של המכון, המוכרת על-ידי אוניברסיטאות בארץ ובחו"ל, סטודנטים ומתמחים פלסטינים וישראלים לצד משתתפים נוספים מסודאן, רואנדה, ארה"ב ואירופה. למרבה הצער, הפסקת המימון של הסוכנות האמריקנית לפיתוח בינלאומי (USAID) הובילה לביטולו של קורס מיוחד שיועד לסטודנטים פלסטינים וישראלים, שתוכנן להתקיים במתכונת היברידית ולהסתיים במפגש פרונטלי משותף בקפריסין.

משתתפי התוכנית רכשו ידע על האתגרים הסביבתיים הדחופים של ימינו מידי מומחים אקדמיים בעלי שם ומנחים מקצועיים, באמצעות שילוב של למידה בכיתה, למידה חווייתית והתנסות בפרויקטים יישומיים:

למידה בגישה הוליסטית: דרך קורסים כמו גיאופוליטיקה של משאבים בינלאומיים עם ד"ר דוד לרר, הסטודנטים ניתחו כיצד אנרגיה, מינרלים ומשאבים אחרים משפיעים על פיתוח, ביטחון ומאמצים לקידום שלום.

מחקר במסגרת התמחות: המכון אירח 16 מתמחים מ-8 מדינות שביצעו מגוון פרויקטי מחקר, ובהם: ביטחון תזונתי-אזרחי ושיתוף פעולה סביבתי חוצה גבולות בין ישראל לירדן; שילוב רובוטים חקלאיים חצי-אוטונומיים במערכות אגרו-וולטאיות (שילוב בין אנרגיה סולארית לגידול חקלאי) באקלים צחיח-קיצוני; הערכת שדה של מערכות מקומיות לטיפול בשפכים לשם שימוש חוזר במים והשפעתן על קהילות, ועוד.

מעורבות קהילתית: במסגרת סיורי הסמסטר ביקרו הסטודנטיות והסטודנטים בכפרים הבדואיים הלא מוכרים בנגב, ונחשפו מקרוב למציאות הסביבתית והחברתית המורכבת באזור.

פורום דיאלוג: הסמינר השבועי יצר מרחב בטוח לשיח פתוח ומכבד, שאיפשר לסטודנטים לפתח כלים להקשבה אמפתית ולרכוש כישורים למעורבות אזרחית בקרב משתתפים מרקעים שונים.

תכנית הרזידנסי (שהות אמון) "זהרה": באביב 2025 עבדו יחד סטודנטים מהמכון ואמנים כדי ליצור ביטוי אמנותי למשימתו של המכון, באמצעות פרויקטים יצירתיים שנועדו לעודד מעורבות קהילתית ודיאלוג סביב קיימות ושיתוף פעולה חוצה גבולות.

בוגרות ובוגרים

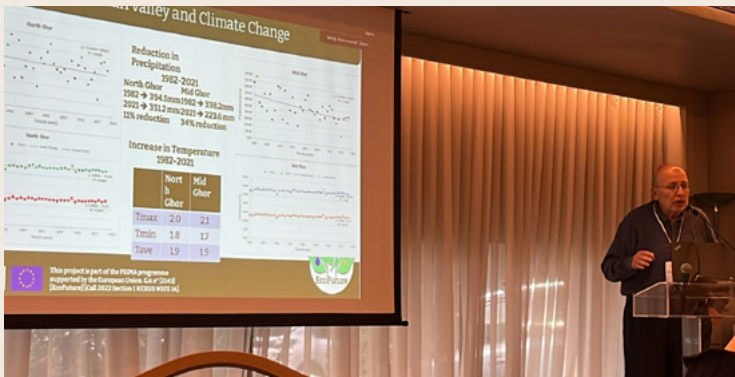
עם סיום לימודיהם במכון ערבה, הסטודנטים והמתמחים שלנו מצטרפים לקהילת בוגרים פעילה הנתמכת על ידי המכון דרך כנסים אזרחיים, מענקים לפרויקטים, תוכנית מנטורינג ופיתוח מקצועי. באמצעות מפגשי הבוגרים השונים בקפריסין, בעמאן

ובקטורה הצלחנו לסייע בהעמקת הקשרים בין הבוגרים ולחזק שיתופי פעולה חוצי-גבולות.

השנה, שני בוגרים שלנו רשמו הישגים משמעותיים:

ג'אודת קסאב קיבל את פרס ויקטור ג'יי גולדברג לשלום במזרח התיכון על הובלת יוזמת "צבא המרפאות".

אבי סויטה זכתה בפרס המצגת הטובה ביותר באוניברסיטת בן גוריון עבור מחקרה על פרחי בר מדבריים ככלי טבעי להדברת מזיקים במטעי תמרים.

בשנת 2025 המשכנו במכון הערבה לפעול למינוף שיתופי פעולה סביבתיים לכדי תוצאות מעשיות בשטח, המקדמות בניית אמון ושלום במזרח התיכון, באמצעות דיפלומטיה סביבתית יישומית באחד האזורים המורכבים בעולם. דרך כנסים מקצועיים חוצי-גבולות, מחקרים יישומיים, יוזמות פיילוט והתערבויות סביבתיות בעזה הדגמנו כיצד דיפלומטיה סביבתית יכולה להפוך דיאלוג חוצה-גבולות לפעולה משמעותית בשטח.

במהלך השנה, הצוותים שלנו קיימו קשר מתמשך עם מאות אנשי מקצוע, קובעי מדיניות, חוקרים ודמויות מובילות בקהילות עימן אנו עובדים, סביב סוגיות המתמקדות בממשק של מים, אנרגיה, מזון ומערכות

דיפלומטיה סביבתית יישומית

אקולוגיות – הן במפגשים פיזיים והן באופן מקוון. מאמצים אלה הולידו יוזמות חוצות-גבולות חדשות, תרמו לחיזוק קשרים מקצועיים אזוריים והצמיחו מחקר חשוב העוסק בהתאוששות, חוסן וקיימות ארוכת טווח, שתוצאותיו יכולות לתמוך בקידום מדיניות רלוונטית בתחום.

במקביל, במסגרת יוזמת “Jumpstarting Hope in Gaza” ובשותפות עם הארגון הפלסטיני דאמור לפיתוח קהילתי, הובלנו התערבות הומניטרית-סביבתית שסיפקה סיוע מיידי ומשמעותי ברצועה, ובד בבד תרמה ליצירת תנאים להשבת כבוד האדם, לשמירה על בריאות הציבור ולקידום התאוששות ושיקום.

במהלך השנה הצלחנו להשפיע באופן ישיר על למעלה מ-12,000 בני אדם, זאת באמצעות תוכניות המכון השונות, מעורבות דיפלומטית ופעולות סביבתיות-הומניטריות. אלו כוללים 315 משתתפים שלקחו חלק בכנסי דיפלומטיה סביבתית, מעבדות חיות ופלטפורמות לדיאלוג חוצה-גבולות (אנשי מקצוע מהאזור ומחו"ל, קובעי מדיניות, דיפלומטים ומשתתפים נוספים), בנוסף לכ-12,000 פליטים בעזה המתגוררים במחנות העקורים הירוקים שהקמנו, אשר מספקים מחסה, שירותי תברואה ומי שתייה באופן שוטף. בכך, אנו גאים לעמוד במחויבות הכפולה שלנו: לקדם את תחום הדיפלומטיה הסביבתית באזורנו ולהשפיע באופן ישיר על קהילות פגיעות באזורים מוכי סכסוך אלים.

מחקר ופיתוח יישומי

אנו גאים בהצלחתנו להפוך מחקר סביבתי לאימפקט אמיתי במזרח התיכון. מפיתוח מערכות אנרגיה מתחדשת ושיטות חקלאות בנות קיימא ועד לניהול משאבי מים משותפים, המחקר היישומי של המכון מחבר בין מדענים, קובעי מדיניות וקהילות הפועלות יחד לפתרון אתגרים משותפים. באמצעות פרויקטים בהובלת מכון הערבה ושותפינו באזור, אנו מסייעים לחקלאים ולקהילות מקומיות להתמודד עם מחסור במים ועם השפעות שינויי האקלים.

אנרגיה מתחדשת וטכנולוגיה אגרו-וולטאית

בשנה החולפת המשכנו לקדם בפארק המחקר שלנו מחקר אגרו-וולטאי, שמטרתו לפתח מערכות חקלאיות משולבות אנרגיה סולארית המותאמות לאקלים צחיח-קיצון. במסגרת המחקר נותחו נתונים משתי עונות גידול על מנת לבחון את ביצועי הגידולים, את השפעות ההצללה ואת ההשפעות על מיקרו-אקלים תחת פאנלים פוטו-וולטאים.

המערכת האגרו-וולטאית הקרקעית בקיבוץ קטורה פועלת באמצעות אגירת אנרגיה בסוללות ואחסון בקירור כחלק ממערך אנרגיה מקומי מנותק-תשתית עבור תוצרת חקלאית. למרות עיכובים שנגרמו עקב גניבה של רכיבים חשמליים מרכזיים, שמרנו על פעילותו של מערך סולארי עצמאי בהספק של 7 קילוואט, מה שאיפשר קירור חממות ואופטימיזציה מתמשכת של המערכת.

גן מקלט לצמחי מדבר נדירים בסכנת הכחדה

גן המקלט שלנו המשיך להתרחב בשנה החולפת כפלטפורמת מחקר ושימור לצמחי מדבר נדירים וצמחים המצויים בסכנת הכחדה, בהובלתו של ד"ר אורן הופמן. צוות הגן המשיך בפיתוח חלקיו השונים ובמרכזם עצים מקראיים, צמחי קטורת וגידולי יערנות מדברית לפיתוח חקלאי עתידי. במסגרת עבודות הגן הוקמו בתי גידול זעירים סלעיים לנביטת זרעים ולהשבה של מינים לטבע, ונשתלו מינים מקומיים ומינים נדירים נוספים.

טכנולוגיות סביבתיות חדשניות בכפרים הבדואיים המרכז לטכנולוגיות מנותקות- תשתית באל-פורעה

המרכז לטכנולוגיות מנותקות-תשתית בבית הספר

האזורי אל-פורעה: נכנס לשלב חדש של פיתוח, בשיתוף המועצה האזורית לכפרים הלא מוכרים בנגב. אל-פורעה הפך גם לביתו של המרחב המוגן הממשלתי הראשון בכלל הכפרים הלא מוכרים. במרץ, חנך נשיא המדינה יצחק הרצוג את המרכז באופן רשמי, ובכך ציין את הביקור הנשיאותי הראשון בכפר בדואי לא מוכר.

מרכז המדבר – אבו-קרינאת: במהלך השנה המשכנו

בהטמעת תכנית ההתמחות האקדמית הראשונה בישראל במקצועות ירוקים עבור צעירות וצעירים בדואים, המתקיימת בבית הספר המקצועי דרוור באבו-קרינאת. במאי הושלמה התקנת מערכת לגונה, מערכת מנותקת-תשתית לטיפול בשפכים, מה שחיזק את ההכשרה הסביבתית המעשית – חלק משמעותי מתוכנית ההתמחות.

במקביל התקדם שיתוף פעולה מחקרי עם אוניברסיטת תל אביב, שבחן באופן השוואתי את השימוש באנרגיה סולארית בקהילות בדואיות הנמצאות בשלבים שונים של חיבור לרשת החשמל, והניב ידע אמפירי התורם לעיצוב מדיניות אנרגיה צודקת.

חברת Laguna Innovation: חברת Laguna
Innovation מבית מכון הערבה המשיכה להרחיב את השימוש בטכנולוגיה הפטנטית שלה – קיר ירוק אנכי לסינון ביולוגי: מערכת מקומית לטיפול בשפכים הפועלת כולה על אנרגיה סולארית ומייצרת מים ראויים להשקיה.

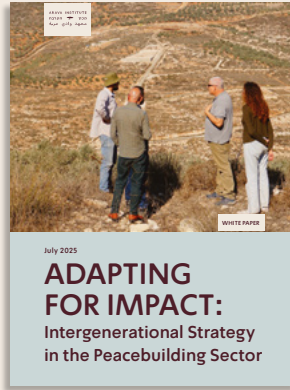
הטכנולוגיה ממשיכה לפעול בבתי ספר בדואיים בנגב, בקהילות חקלאיות בגדה המערבית, במכון להכשרה מקצועית בדרום אפריקה, ובאתרים מסחריים בפרו. במקביל מקודמים פרויקטים חדשים בצפון ארגנטינה, ומערכת נוספת מתוכננת להתקנה בנפאל.

כנס בינלאומי לשינויי אקלים במרוקו

התגאינו להיות שותפים בכנס הבינלאומי לשינויי אקלים: פתרונות אקלים לעתיד בר-קיימא שהתקיים באוקטובר 2025 באסואירה, מרוקו. היה זה כנס אקדמי מוצלח ורחב היקף עם למעלה מ-300 משתתפים, ובמהלכו חתמה ד"ר אליז מכלין, חוקרת מדיניות שינויי אקלים במכון הערבה, על מזכר הבנות לקידום מחקר משותף ושיתוף פעולה אקדמי עם אוניברסיטת קאדי איאד במרקש.

פרסומים, אירועים וכיסוי תקשורתי

תוצרים אקדמיים

חוקרות וחוקרי מכון הערבה פרסמו והציגו את עבודותיהם באופן שוטף בשנה החולפת. כמה נושאים בולטים מהעת האחרונה:

אגירת אנרגיה בערבה הדרומית: צוות שכלל את ד"ר טארק אבו-חאמד, ד"ר טלי זוהר וג'וזף קדר ממכון הערבה, לצד חוקרים נוספים, בחן את החסמים החברתיים וחסמי המדיניות לאימוץ טכנולוגיות של אגירת אנרגיה בישראל, והראה כיצד תפיסות ועמדות של קהילות מקומיות מעצבות באופן פעיל את עתיד האנרגיה המקיימת בערבה הדרומית.

בניה ירוקה, שינוי אמיתי: ד"ר אליז מכלין ושותפים נוספים בחנו כיצד תקני בניה ירוקה משפיעים על מחירי הדיור, והדגישו את הצורך במציאת איזון בין יעדי הקיימות לבין שמירה על השגות הדיור.

שיתוף פעולה חוצה-גבולות בפעולה: ד"ר רינה קדם, ד"ר סולימאן חלאסה וחוקרים נוספים פיתחו טיפולוגיה לשיתוף פעולה סביבתי במצבים של פוסט-סכסוך, המדגימה כיצד אתגרים אקולוגיים משותפים יכולים לטפח שיתופי פעולה בין ירדן לישראל.

מועמדויות ופרסים

בשנת 2025 היה המכון מועמד לפרס נובל לשלום, כהוקרה על עבודתו פורצת הדרך בקידום שיתופי פעולה סביבתיים חוצי-גבולות.

מנכ"ל המכון ד"ר טארק אבו-חאמד זכה בפרס אל-מוא'מן למנהיגות שלום וסביבה לשנת 2025 על פועלו בהתמודדות עם אתגרים סביבתיים מורכבים באמצעות בניית אמון, דיאלוג ושיתוף פעולה בין קהילות בישראל/פלסטין וירדן.

כיסוי תקשורתי

בשנה החולפת, עבודת המכון זכתה לתשומת לב רבה במגוון כלי תקשורת בארץ ובעולם:

[כלכליסט](#) סיקרו את המרכז לטכנולוגיות מנותקות-תשתית באל-פורעה וראיינו את פאריד מחאמיד, בוגר ועובד המכון המוביל את הפרויקט (9 לאפריל, 2025).

פאריד גם התראיין [לפודקאסט Israeli Innovation של הג'רוזלם פוסט](#) על עבודתו בכפרים הבדואים בנגב סביב התמודדות עם מחסור במים ובחשמל (26 בפברואר, 2025).

הניו יורק טיימס פרסם [שני מכתבים](#) למערכת מאת ד"ר טארק אבו-חאמד אודות דיפלומטיה סביבתית, במהדורה המודפסת ובמהדורה המקוונת.

כתב העת האקדמי היוקרתי Nature פרסם את המאמר [“Science is happening’: Israeli and Palestinian scientists continue collaborations amid conflict”](#), המציג את פעילות המכון בעזה (17 במרץ, 2025).

בעיתון הארץ התפרסמה הכתבה [«שיתוף פעולה ישראלי-פלסטיני הוליד בעזה מחנות עקורים שמתנהלים כמו קיבוץ»](#) על הפרוייקט [Jumpstarting Hope in Gaza](#) בהובלת המכון (12 בפברואר, 2026).

לרשימה מלאה של אזכורים אודות מכון הערבה, הכנסו לאתר שלנו.

במבט קדימה

הסביבה יכולה להיות מנוע רב עוצמה לקידום שלום, אך גם גורם העלול לעכבו. לנוכח האתגרים ההולכים ומחריפים שמציבים שינויי האקלים, ולצד ההשלכות הסביבתיות הקשות של סבבי המלחמה והאלימות המתמשכים באזורנו, מתחדדת ההבנה כי אין מנוס משיתוף פעולה אזורי.

במבט צופה פני עתיד, אנו רואים במכון הערבה מנוע של תקווה, המעניק חינוך טרנספורמטיבי לדור הבא בתחום השלום הסביבתי. הסטודנטיות, הסטודנטים והמתמחים שלנו רוכשים במהלך לימודיהם ידע וניסיון משמעותיים, המציידים אותם בכלים לגישור על פערים ויישום פתרונות מעשיים. הבוגרים שלנו הם חלק מקהילה רחבה הפועלת לקידום שלום סביבתי ברמה המקומית, האזורית והעולמית.

אנו שואפים להרחיב את פעילותנו בתחום הדיפלומטיה הסביבתית-יישומית ולספק פתרונות סביבתיים פרקטיים לקהילות פגיעות באזורנו. שיתופי הפעולה חוצי הגבולות שלנו תומכים במחקר ובפיתוח הדרושים להתמודדות עם שינויי האקלים. באמצעות מחקר יישומי, פרויקטים בשטח ושותפויות אזוריות אנו מתרגמים ידע לפעולה במטרה להתמודד עם סוגיות דחופות כגון מחסור במים, אנרגיה מתחדשת וחקלאות בת-קיימא.

תמיכתם תאפשר לנו להמשיך לצייד את הסטודנטים, הבוגרים והשותפים שלנו בכלים, בידע ובהזדמנויות הדרושים לבניית עתיד בר-קיימא ושקט יותר באזורנו.

נתונים פיננסיים

הכנסות	ש"ח	%
תרומות מארה"ב	9,824,000	50.5%
מענקים מארה"ב	2,651,000	13.5%
מענקים בינלאומיים	4,171,000	21.5%
תרומות בינלאומיות	70,000	0.5%
מענקים מישראל	1,341,000	7%
תרומות מישראל	717,000	4%
שכר לימוד – סטודנטים אמריקאיים ובינלאומיים	194,000	1%
תוכניות קצרות	394,000	2%
סך ההכנסות	19,362,000	

הוצאות	ש"ח	%
מחקרים ופרויקטים	9,777,000	50%
התוכנית האקדמית	4,615,000	24%
מנהלה	3,016,000	16%
שירותים וציוד	354,000	2%
כנסים, מעורבות ציבורית וקהילתית, מדיה	1,756,800	9%
סך ההוצאות	19,362,000	